

לאררה תרי"ם

סימן א – ברכה כשלובשים ציצית אחרת

שאלה

ביום שישי, אחרי שאני מתקלח לכבוד שבת, אני לובש ציצית חדשה. האם צריך לברך עליה, או שהברכה על הציצית בבוקר מועילה גם לציצית החדשה?

תשובה

כיוון שמן הסתם הסחת דעתך מהציצית במשך היום, צריך לחזור ולברך על הבגד החדש, אף אם אתה רגיל תמיד להחליף כך שאפשר לומר שכבר בבוקר, כשברכת על הטלית, היה בדעתך להחליף במשך היום.

נימוקים

א. ברכה למי שלובש כמה ציציות

הגמרא במנחות (מג.) אומרת:

רב יהודה רמי תכילתא לפרזומא דאינשי ביתיה, ומברך כל צפרא להתעטף בציצית. מדרמי, קסבר: מצות עשה שלא הזמן גרמא הוא, אמאי מברך כל צפרא וצפרא? כרבי, דתניא: תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן, דברי רבי. אי הכי, כל שעתא נמי! רב יהודה איניש צניעא הוה, ולא שרי ליה לגלימיה כוליה יומא. ומאי שנא מצפרא? כי משני מכסות לילה לכסות יום.

רב יהודה הטיל ציצית בבגדה של אשתו. ומכאן מסיקה הגמרא, שהוא סבר שציצית אינה מצוות עשה שהזמן גרמא, ועל כן גם נשים חייבות בה. אלא שעל כך שואלת הגמרא, מדוע רב יהודה היה מברך על הציצית מדי יום. ופירש רש"י:

אם כן דלילה זמנה אמאי מברך - אלא פעם ראשון כשנתעטף כשהיתה חדשה הוה ליה לברך. הא מכאן ואילך יומא אריכא דמי דהא אין לילה מפסיקו.

תשובת הגמרא היא, שרב יהודה סבר כדעת רבי, שיש לברך על התפילין בכל פעם שמניחים אותם, ורב יהודה היה לובש את הבגד עם הציצית, פעם ביום, בבוקר. וכתב שם הרא"ש (הלכות ציצית סימן כ):

פירש"י דב' טליתות מצויצות היה לו (-לרב יהודה), אחת ליום ואחת ללילה ולא הוה שרי ליה לגלימא כולה יומא אלא בערב פושטה וכשחזור ולובשה ביום מברך. וקשה לי אמאי קמברך בצפרא, גם בערב היה צריך לברך כשמתעטף טלית של לילה, והוה ליה למימר: 'ומברך צפרא ופניא'. וצריך לומר, דטלית של לילה לא היה פושטה

ביום אלא מתעטף בגלימתו על טלית של לילה ורוב פעמים לא היה פושטו אף בלילה
הילכך לא פסיקא ליה למימר דמברך בפניא.

ומכאן יש ראייה דאדם שהוא לבוש טלית קטן שהוא נושא כל היום וכשהוא מתפלל
מתעטף, צריך לברך, דחייב אדם לעשות ציצית בכל בגדים שלו שיש להם ד' כנפות
וכל חד וחד מצוה באפי נפשא היא. אבל אם מתעטף בהם בזה אחר זה בלא הפסק,
מברך ברכה אחת על שתיהם.

לפי פרשנות הרא"ש, רב יהודה היה הולך עם 'בגד הלילה' שלו כל הזמן, ולכן בתחילת
הלילה, לא היה צריך לברך. אבל הוא היה מברך על 'בגד היום' שלו בכל בוקר, למרות שהוא
היה לבוש בציצית הלילה שלו. ומכאן רואים, שגם מי שלבוש כבר בבגד אחד של ציצית,
כשלושב בגד נוסף, צריך לחזור ולברך.

אלא שהרא"ש מסייג את הדברים, שאם מתעטף בהם בזה אחר זה בלא הפסק, מברך ברכה
אחת לשני הבגדים. והבית יוסף (או"ח סימן ח) מסייג את זה, דווקא כשבזמן שהתעטף היתה
דעתו על לבישת הבגדים הנוספים.

להלכה, נכתב בשולחן ערוך (או"ח ח, יב):

אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות, כולם חייבים בציצית, ואם לבשם כולם בלא
הפסק, והיה דעתו מתחלה על כולם, לא יברך אלא ברכה א'. אם מפסיק ביניהם, צריך
לברך על כל אחת ואחת. והוא הדין אם לא היה בדעתו מתחלה על כולם, הוי כמפסיק
ביניהם.

דיון דומה קיים גם בהלכות שחיטה. זו לשון הר"ן (חולין כח: מדפי הרי"ף, ד"ה גמ'):
והיכא שסח בין שחיטת עוף לעוף - איכא מאן דאמר דצריך לחזור לברך וגמר לה
מדאמרינן מנחות דף לו א' לענין תפילין אם סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך...
והרמב"ן והרב רבינו יונה ז"ל אמרו דלא דמי. דהתם, שתי מצות של חובה הן, וכיון
שהתחיל בהן אינו בדין שיפסוק ויתעסק בשיחה, כיון ששתיהן חובה עליו, ולפיכך
אם סח ביניהם חוזר ומברך. אבל הכא דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחיט לא מיחייב
למהדר וברוכי. מידי דהוי אקביעות סעודה וברכותיה דאם סח באמצע סעודה אינו
חוזר ומברך.

הדעה הראשונה בר"ן סוברת, שכיוון שדיבר, זה היסח הדעת, וצריך לחזור ולברך. אבל
הרמב"ן ורבינו יונה סוברים שדיבור מהווה הפסק רק כאשר מדובר בשתי מצוות שונות, שאדם
נדרש לעשות ברצף, כמו הנחת תפילין של יד ושל רא"ש (לסוברים שאלו שתי מצוות), שכיוון
שאינו אמור להסיח דעתו באמצע כדי שיעשה אותן ברצף, הדיבור הוא הפסק. אבל כשעושה
מצווה אחת, שאין צורך לעשות אחרת אחריה, אם לא הסיח דעתו ממש, אין צריך לחזור
ולברך.

הרא"ש (חולין ו סימן ו) מעלה חילוק נוסף:

וכן אם היה לו לשחוט שני עופות וסח ביניהם כיון דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחיט
הוי גמר מצוה וכיון שהפסיק בשיחה צריך לברך. אבל המברך על המצוה והתחיל

לעשותה וסח קודם שגמרה אינו חוזר ומברך כגון תקיעת שופר וקריאת הלל ומגילה וכיוצא בהן, כיון דלא סגי ליה דלא גמיר אף על גב דסח קודם שגמר המצוה אין צריך לחזור ולברך. לכך טוב ליהדר שלא ידבר בין שחיטה לשחיטה כלומר, במצווה שהיא מטבעה מתארכת, אחרי שהתחיל במצווה אפילו אם הפסיק בדיבור, אינו צריך לחזור ולברך.

המגן אברהם (בהלכות ציצית, סימן ח סק"ד) כותב, שלשיטת הרא"ש בהלכות שחיטה, יוצא שאכן כל ציצית היא מצווה בפני עצמה, הרי זה כמו השחיטה, ויצטרך לברך על כל ציצית וציצית שלובש. אבל לשיטת הרמב"ן ורבנו יונה, כיוון שאין חיוב ללבוש ציצית (ובוודאי שלא אחת נוספת אחרי הראשונה) זה יהיה כמו בכרכות הסעודה, שכל שלא הסיח דעתו באמצע, אינו חוזר ומברך, אפילו אם הפסיק בדיבור.

בהלכות שחיטה, השולחן ערוך (שם סעיף ה) מביא בסתם את דעת הסוברים שאם דיבר בין שחיטה לשחיטה, צריך לחזור ולברך. ה"ט"ז (שם סק"ט) כתב שלמעשה אין לחזור ולברך, ואילו הש"ך (סק"ז) כתב שיש לחזור ולברך, כפי שפסק השולחן ערוך.

בשו"ע הרב (הלכות ציצית סימן ח סעיף כא) תמה על המגן אברהם. היות שלדעת השו"ע אפילו בשחיטה צריך לחזור ולברך, קל וחומר שמי שדיבר בין ציצית לחברתה, יצטרך לחזור ולברך, וכפי שפסק השו"ע בפירוש בהלכות ציצית (עיין בשו"ע הרב שם בקונטרס אחרון סק"ג). ולעומת זאת הגר"א (על סעיף יג, ד"ה בשיחה) כתב שכיוון שהדבר שנוי במחלוקת בין הראשונים, הרי שמספק לא יחזור ויברך, וכך היא גם מסקנת המשנ"ב (סקכ"ח) שאם אדם התכוון ללבוש כמה בגדים החייבים בציצית, ולבש את הראשון, והפסיק בדיבור לפני לבישת האחרים, אינו חוזר ומברך.

אמנם, גם לדעת המגן אברהם אם הפסיק הפסק גדול, צריך לחזור ולברך, וכן כותב גם המשנ"ב (שם).

ב. הוריד בגד על מנת לחזור וללבוש

הגמרא בסוכה (מו). אומרת:

אמר רב מרי ברה דבת שמואל, חזינא ליה לרבא דלא עביד כשמעתי, אלא מקדים וקאי ועייל לבית הכסא, ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך. וכי איצטרין זימנא אחרינא, עייל לבית הכסא, ונפיק ומשי ידיה, ומנח תפילין ומברך...

אמר מר זוטרא, חזינא ליה לרב פפי, דכל אימת דמנח תפילין מברך. רבנן דבי רב אשי, כל אימת דמשמשי בהו מברכי.

בגמרא מבואר, שרבא היה נוהג לברך על התפילין בכל פעם שהיה מניח אותם מחדש, לאחר צאתו מבית הכיסא. בעקבות זאת, מניח הבית יוסף (או"ח ח) שגם ביחס לציצית הדין כן, ומי שפושט את הציצית, אף שהיה בדעתו ללבוש אותה מיד לאחר מכן, חוזר ומברך.

אמנם, הטור (שם) מסופק בדבר. הבית יוסף מתקשה בהבנת סברתו של הטור, ובדרכי משה (שם אות ו) כתב:

ואני אומר שאין הנידון דומה לראיה דהתם גבי תפילין שהוצרך לחלצן דאסור ליכנס בהן לבית הכסא ולא בדעתיה תליא מלתא ולכן צריך לחזור ולברך דזהו הוי הפסק אבל כשמסיר התפילין במקום שלא היה צריך להסירם ודעתו ללבשן מיד אין צריך לחזור ולברך והוא הדין גבי ציצית אף על גב דמסירם משום שרוצה ליכנס לבית הכסא מאחר דלא צריך להסירן לא חשיב הפסק ואין צריך לחזור ולברך כדעת הטור. בהמשך כתב הבית יוסף שם :

כתב האגור (סי' לד') נשאל מהר"י מולין על היוצא מבית הכנסת ומסיר תליתו וחוזר ולובשו אם יש לו לברך והשיב דמהר"ם (תשב"ץ קטן סי' רסג) הצריך לחזור ולברך ומהר"ח חילק היכא דנשאר עליו תלית קטן אז כשחוזר לא יחזור לברך עכ"ל.

הבית יוסף הסתפק, מה המקרה שעליו דיברו המהר"ם והמהר"ח. אם מדובר שפשט את תליתו על מנת לחזור וללבוש, הרי שהמהר"ם חולק על הטור. ואם מדובר במצב שבו לא היה בדעתו לחזור וללבוש את התלית, הרי שהמהר"ם נקט כדעת הטור. כך או כך, הבית יוסף מתחבט בהבנת סברת המהר"ח. מדוע זה משנה אם נשאר עליו תלית קטן או לא?

בדרכי משה (אות ז) לא ביאר ממש את דברי המהר"ח, אלא רק הסתפק בהערה על דברי הבית יוסף שאין דבריו מוכרחים. יתכן, שהרמ"א הבין בדעת המהר"ח, שכל זמן שאדם לבוש בטלית כלשהי, זה נחשב שהוא לא הסיח דעתו מן המצווה, ולכן אם פשט תלית אחת, ולבש אחרת, אינו חוזר ומברך.

מחלוקת הבית יוסף והדרכי משה נמשכה גם בשו"ע (סעיף יד) :

אם פשט תליתו, אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו.

הגה: ויש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. ויש אומרים דוקא כשנשאר עליו תלית קטן, והכי נוהגין.

ולמעשה, באופן כללי, ניתן לומר שגם אשכנזים וגם הספרדים נוהגים בזה כדעת הרמ"א, שאין חוזר ומברך.

ג. התכוון להחליף בגד בזמן הברכה

במסגרת הדיון על מי שלובש כמה בגדים החייבים בציצית, האם צריך לברך עליהם כמה ברכות כתב בתרומת הדשן (סימן מה) :

והיה נראה לומר, דדוקא בעודו לבוש בטלית אחת, אינו חייב לברך על השני, אא"כ הסיח דעתו בין זה לזה, אבל פושט את זה ורוצה ללבוש אחר, מתחייב אפילו לא הסיח דעתו.

כלומר, כאשר אדם בירך על הציצית, ואז הוריד את הבגד ולבש בגד אחר, אפילו אם לא היה היסח הדעת כלל, צריך לחזור ולברך. אמנם, אחרי כן, הוא אומר שמדברי ראשונים אחרים נראה שלא פסקו כסברא זו.

הרמ"א (סעיף יב) פסק את דברי תרומת הדשן :

הגה: וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני, צריך לחזור ולברך.

המגן אברהם (סקט"ז) מתקשה בפסיקת הרמ"א. הרי בשחיטה, שהיא הדין המקביל, אדם סיים לשחוט את הבהמה הראשונה וכעת הוא עוסק בשחיטת השנייה. אם שם אין חזרו ומברך, מדוע כאן יש לחזור ולברך?

מצד שני, בעולת תמיד (סקט"ז) כתב שהדבר פשוט ממה שכתב המחבר (סעיף יד) שאם הוריד טליתו על דעת לחזור וללבוש, כשחוזר ולבוש מברך. הרי ברור שלא הסיח דעתו מהטלית, ובכל זאת, כתב שחוזר ומברך.

אבל המגן אברהם חולק. לדעתו, בסעיף יד מדובר במי שבזמן הברכה לא היה בדעתו לפשוט ולחזור וללבוש, ואין ללמוד מזה למצב שבזמן הברכה מתכוון לפשוט וללבוש בגד אחר, שהוא הנושא של סעיף יב.

מה הסברא שמאחורי דברי המגן אברהם? מדוע הכוונה בזמן הברכה רלוונטית?

בהגהות רע"א על דברי המגן אברהם הנ"ל כתב:

אבל בפשט באמצע היום וחזר ולבשו מיד. אף שהיה דעתו לזה בשעת הברכה מ"מ מעידן הברכה עד לבישה זו הפסיק. א"כ אין הברכה יכול לפטור לבישה זו כנלע"ד. כלומר, מה שהכוונה בשעת הברכה מועילה, זה עבור מי שעסוק בלבישת הציצית. אבל מי שהציצית מונחת עליו במשך כל היום, אינו עסוק בפועל בציצית, ולכן כשהוא מוריד אותה, הכוונה של הבוקר אינה רלוונטית יותר.

נמצא, שמי שלבש ציצית בבוקר, אף אם התכוון להחליף אחרת במשך היום, כיוון שעבר זמן רב, ומן הסתם הסיח דעתו מהציצית שהוא לבוש בה, יצטרך לחזור ולברך על הציצית החדשה. וכן כתב גם ביביע אומר (חלק ח, או"ח סימן ב אות ז):

ומכל מקום אם מחליף בגדיו וחוזר ולבוש טלית קטן אחר שיש בו שיעור ברכה, אף על פי שהוא לובשו תיכף ומיד אחר שפשט את הראשון, יברך שנית על הטלית קטן האחר, וכמו שכתב בספר בן איש חי (פרשת בראשית סעיף ה'). ואף שמדברי החסד לאלפים (סימן ח' סעיף י') יש לדייק שבאופן כזה שהוא יודע שהוא לובש טלית אחרת, בשעה שמסיר את הטלית מעליו, אין צריך לברך, מכל מקום המנהג כדברי הגאון רבי יוסף חיים, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל. וכן פסק בשו"ת באר משה חלק ו' (סימן א). ע"ש